УДК 371.32

А.Г. Гыйлемшина

МЕДИЦИНА УНИВЕРСИТЕТЫ СТУДЕНТЛАРЫНЫҢ ТАТАР ТЕЛЕНДӘ КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯЛӘРЕН ФОРМАЛАШТЫРУ

Статья рассматривает проблему формирования коммуникативных компетенций у студентов медицинского вуза на татарском языке. Разработка и систематизация медицинской терминологии, сбор анамнеза у пациентов на татарском литературном языке для будущих врачей остается актуальным вопросом на сегодняшний день.

Ключевые слова: татарский язык, коммуникативная культура, медицинская терминология, методика обучения, диалог.

The article examines the problem of the formation of communicative competencies among students of a medical university in the Tatar language. The development and systematization of medical terminology, the collection of anamnesis from patients in the Tatar literary language for future doctors remains an urgent issue today.

Keywords: Tatar language, communicative culture, medical terminology, teaching methods, dialogue.

Медицина университетында укучы студентларның татар телендә авырулар белән аралашу тәҗрибәсе бөтенләй юк диярлек. Татар теле дәресләрендә шул юнәлештә студентларның коммуникатив күнекмәләрен үстерү өлкәсендә максатчан эш алып барыла.

Соңгы елларда югары һөнәри белем бирү системасында җитди үзгәрешләр күзәтелә. Югары медицина уку йортларының медицина учреждениеләре – поликлиникалар, хастаханәләр белән элемтәләре киңәю күзәтелә. Бу медицина юнәлеше белән бәйле өстәмә белем бирүче көллиятләргә дә, махсус уку йортларына да кагыла.

Шуны да билгеләп үтәргә кирәк: сәламәтлек саклау өлкәсендә Россия Федерациясе законнары нигезендә укыту рус телендә алып барыла. Колледжлар һәм югары уку йортларын тәмамлаучылар рус телен, рус терминологиясен яхшы беләләр, Татарстан Республикасының дәүләт телләренең берсе – татар телендә медицина терминологиясен өйрәтү бары тик бер семестр күләмендә генә каралган. Бу проблема медицина оешмасында практика узучы студентларның авырулар белән рус һәм татар телләрендәге әңгәмәсе яки сораштыруы вакытында аеруча сизелә, аларның махсус медицина терминологиясен белмәүләре күзәтелә.

Әлеге проблеманы хәл итү максатыннан һөнәри терминологияне өйрәтү юнәлешендә студентлар өчен заманча укыту һәм методик әсбаплар булдыру зарурлыгы көн тәртибенә чыкты. Газета-журнал битләрендә урын алган материалларда медицина терминнарының русча-татарча вариатларын куллану очраклары күзәтелә, ләкин алар

теге яки бу мәкалә, монография контекстында гына бирелә. Шуннан чыгып, медицина вузлары, көллиятләр студентлары, яшь табиблар өчен, әлеге терминнарны өйрәтү максатыннан, методик кулланма булдыру ихтыяҗы барлыкка килде.

Татар медицина терминологиясенә борынгы чорларда ук нигез салына башлый. Р.Р. Шәмсетдинова үзенең «Татар телендә медицина терминологиясе» дип аталган хезмәтендә татар медицина терминологиясенең үсешен түбәндәге чорларга бүлеп карый: 1) Беренче этап – X гасырдан XIX гасырның икенче яртысына кадәр; 2) икенче этап – XIX гасырның икенче яртысыннан алып 1920 елга кадәр; 3) өченче этап – 1920 елдан алып 1950 елга кадәр; 4) дүртенче этап – 1950 елдан алып 1980 еллар ахырына кадәр; 5) бишенче этап – 1990 еллар башыннан алып бүгенге көнгә кадәр [Шамсутдинова, б. 10]. Бу өлкәдә татар галиме һәм мәгърифәтчесе Каюм Насыйриның роле бик зур. Ул беренче булып татар телендәге медицина терминологиясенә нигез сала. Гади халыкка аңлаешлы булмаган күп кенә гарәп-фарсы терминнарын татарчага тәрҗемә итә [Шамсутдинова, б. 7].

Татарстан Республикасында фәнни-педагогик кадрлар белән тәэмин итү ихтыяҗы арткан чорда, татар телендә дәреслекләр, уку ярдәмлекләре һәм белешмә әдәбият булдыруның объектив зарурлыгы туа. Аерым тармаклар, шул исәптән медицина буенча да терминологиянең фәнни нигезләнгән системасын эшләү бурычы куела. Шул максаттан Казан дәүләт медицина университеты укытучылары көче белән рус телле студентлар өчен «Рус-татар медицина сөйләшмәлеге» – уку әсбабы (Л.М. Мөхәррәмова, Л.И. Фидаева), «Клиник практикага әзерлек: югары һәм урта медицина уку йортларының татар телен камилләштерүче төркем студентлары өчен уку-укыту кулланмасы» (Р.М. Әмирова, В.Т. Балтаева), «Медицина терминнарының кыска рус-татар мәгънәле сүзлеге» (М.М. Миңнебаев), «Сәламәтлек саклау хезмәткәрләре өчен кыска рус-татар сүзлеге» дөнья күрә.

Югары медицина уку йортын тәмамлаучы яшь табибның коммуникатив культурасы югары дәрәҗәдә булу аның һөнәри эшчәнлек системасында үз урынын билгеләүдә зур роль уйный. Табиб эшчәнлегендә коммуникатив культура ни өчен әһәмиятле соң? Чөнки аның нигезендә врач белән пациент арасындагы диалог рәвешендә аралашу ята. Әмма, тәҗрибә киресен күрсәтә: пациентның ярты шикаяте әйтелми, еш кына табиб пациентның авыруы турында тиешле дәрәҗәдә мәгълүмат ала алмый. Татар телен гадәти сөйләм теле дәрәҗәсендә начар белү, медицина терминологиясен начар үзләштерү һәм башка факторлар яшь табибка профессиональ юнәлештә ышанычлы хәрәкәт итәргә, авыруга дөрес диагноз куярга мөмкинлек бирми.

Шуңа күрә башлангыч курсларда студент-медикларның коммуникатив культурасын формалаштыру, сөйләм күнекмәләрен булдыру аеруча актуаль, чөнки нәкъ менә шушы чорда гуманитар дисциплиналарны, шул исәптән чит тел буларак, татар телен өйрәнү процессында гомуммәдәни әзерлек алып барыла, студентларның белем даирәсе

киңәя, ә бу, үз чиратында, аларның коммуникатив күнекмәләрен үстерүгә уңай йогынты ясый.

Моннан тыш, «Авыру белән әңгәмә (Диалог с больным)» татар телендә «Дәвалау эше» югары белем бирү программасы буенча белем алучы медицина югары уку йортлары студентлары өчен төзелгән методик әсбап түбәндәге актуаль проблемаларны хәл итәргә мөмкинлек бирә: югары уку йортлары студентлары өчен татар телендә профессиональ медицина терминологиясен системалаштыру, медицина терминологиясен өйрәнүдә студентлар очрашкан кыенлыкларны ачыклау, татар әдәби телендә заманча медицина терминологиясен гамәли куллануга өйрәтүнең оптималь программасын билгеләү, югары һөнәри белем бирү системасында татар теле дәресләренең нәтиҗәлелеген күтәрү кебек актуаль мәсьәләләрне хәл итәргә ярдәм итә.

Безнең игътибар медицина терминологиясен булдыру һәм системалаштыруга, татар телен начар белгән студентлар һәм булачак табибларга анамнез җыю вакытында дөрес диагноз кую өчен тиешле күнекмәләр булдыруга юнәлдерелгән иде.

Булачак табиб пациент белән аның туган телендә аралашырга, аңа хөрмәт белән карарга тиеш.

Югарыда санап үтелгән нигезләр күрсәткәнчә, студентларны медицина терминологиясе өлкәсендә татар әдәби теле мөмкинлекләрен дөрес файдаланырга өйрәтү методологиясен эшләү үзенең актуальлеген югалтмый. Мәсьәләне югары һөнәри белем бирү медицина учреждениесендә татар телен өйрәнә башлаучыларны укыту контекстында өйрәнгәндә, проблеманың актуальлеге тагын да көчәя.

«Авыру белән әңгәмә (Диалог с больным)» татар әдәби телендә югары белем бирү программасы буенча белем алучы медицина югары уку йортлары студентлары өчен төзелгән «Дәвалау эше» методик әсбабы студентларга төгәл диагноз кую һәм дәвалау өчен дөрес анамнез җыярга өйрәтүне төп максат итеп куя. Ул үз эченә авыру тарихы, пациент тормышы тарихы, социаль анамнез, хезмәт анамнезы, зарарлы гадәтләр, һәм башка – йөрәк-кан тамырлары авырулары, ашказаны-эчәк тракты авырулары, нерв авырулары, пульмонология авырулары, борын һәм колак авырулары кебек юнәлешләрне алачак.

Анамнез җыю диалог формасында үткәрелә – табибның пациент белән әңгәмәсе, күрсәтелгән тема буенча төп медицина терминнары (көндәлек тормышта кулланыла торган сүзләр һәм гыйбарәләр, сораулар) каралачак. Булачак уку әсбабы студентларның мөстәкыйль эше кысаларында практик күнекмәләрне үзләштерүне, шул рәвешле, академик «авыру тарихы»н язу тәҗрибәсен үзләштерүне дә үз эченә алачак.

Мәсәлән, «Ашказаны авыруы анамнезы» бүлегендә авыру тарихында (История болезни) авыруның барлыкка килүе һәм барышы тасвирланачак: «Авыруның ашказаны авырта башлый. Бер көн элек майлы, авыр ризыклар ашаган булган икән. Шуннан соң ашказаны авырта башлаган, төнлә саруы кайнаган, укшыган, коскан, күз аллары

караңгыланган, эче киткән, хәлсезлек пәйда булган» кебек тасвирламалар урын алачак.

Практикада катнашучы студентларга ярдәм өчен уку әсбабында үрнәк сораулар китереләчәк: *«Нәрсә ашадыгыз?»; «Күптән авыртамы?; «Аппетитыгыз әйбәтме?»; «Беренче өянәк кайчан булды?»; «Көненә ничә мәртәбә тәрәт итәсез?» («Көн саен тышка чыгасызмы?»); «Тәрәтегез нинди төстә, нинди куелыкта?»; «Ашказаныгыз кайчан авырта башлады?»; «Ашказаныгыз ничек авырта?»; «Авырту башка җиргә тараламы?»; «Саруыгыз кайныймы, кикерәсезме, косасыгыз киләме?»; «Эчегез өреләме?»* һ.б. сораулар урын алачак.

Зарарлы гадәтләр турындагы бүлектә булачак табибларның сөйләм осталыгын баету максатыннан түбәндәге сораулар тәкъдим ителәчәк: «*Тәмәкене ничә яшьтән тартасыз?»; «Алкогольле эчемлекләр кулланасызмы?»; «Алкогольле эчемлекләрне аена ничә тапкыр кулланасыз?»; «Көчле алкогольле эчемлекләрне яратасызмы, әллә сыра, шәраб кебек эчемлекләрне кулайрак күрәсезме?»; « Алкогольле эчемлекләр кулланганнан соң иртә белән үзегезне ничек хис итәсез?»; «Баш авырту, күңел болгану күренешләре буламы?»; «Хәлегез авыр булганда, нәрсәләр эчәсез?»; «Алкогольле эчемлекләрдән агулану очраклары булдымы?»* һ.б.

Шулай итеп, әлеге уку әсбабы студентларга барлык дисциплиналар буенча авыруны тикшерүнең практик күнекмәләрен ныгытырга, диагностика процессын системалаштырырга, өстенлек итүче симптомнарны билгеләргә, логик нәтиҗәләр ясарга ярдәм итәчәк, бу үз чиратында, авыруга дөрес диагноз куярга мөмкинлек бирәчәк.

Әдәбият

Амирова Р.М., Гилемшина А.Г. Материалы для практических занятий к курсу «Татарский язык в деятельности провизора»: учебно-методическое пособие для студентов фармацевтических факультетов высших и средних медицинских учебных заведений. Казань: КГМУ, 2017. 96 с.

Әмирова Р.М., Балтаева В.Т. Клиник практикага әзерлек [Электронный ресурс: югары һәм урта медицина уку йортларының татар телен камилләштерүче төркем студентлары өчен уку-укыту кулланмасы / Россия Федерациясенең сәламәтлек саклау министрлыгы, Казан дәүләт медицина ун-ты, Рус һәм татар телләре кафедрасы; Электрон.текстовые дан. (0,97 МБ). Казан: КДМУ, 2016. 103 б. Пер. изд.: Подготовка к клинической практике: учебно-методическое пособие для студентов высших и средних медицинских учебных заведений, изучающих татарский язык в продолжающих группах. Казань: КГМУ, 2016. 103 с.

Миннебаев М.М. Краткий русско-татарский толковый словарь медицинских терминов (с эквивалентами на английском, немецком, французском и латинском языках). Казань: Медицина. 1994. 260 с.

Русско-татарский медицинский разговорник [Текст]: учебное пособие / Мед. страховая компания «Эгида»; сост.: Л.М. Мухарямова, Л.И. Фидаева. Казань: Книжный дом, 1993. 64 с.

Русско-татарский словарь гигиенических терминов / под ред. М.М. Гимадеева. Казань: Магариф, 1999. 297 с.

Русско-татарский словарь-минимум для работников здравоохранения / сост. Р.Р. Шамсутдинова Казань: Татар. кн. изд-во, 1995. 75 с.

Фидаева Л.И. Учим татарский язык [Электронный ресурс]: грамматический минимум и контрольно-тренировочные упражнения для студентов высш. и средних медицинских учеб. заведений, начинающих изучать татар. яз. / Казан. гос. мед. ун-т М-ва здравоохранения Рос. Федерации, каф. рус. и татар. яз.; Электрон. текстовые дан. (621 КБ). Казань: КГМУ, 2015. 40 с.

Химический русско-татарский толковый словарь / под ред. Г.Г. Хисамеева. Казань: Магариф, 2004. 344 с.

Шамсутдинова Р.Р. Медицинская терминология в татарском языке: автореферат дис. ... канд. филол. наук: 10.02.06. Казань, 2000. 21 с.

Мәкалә «2014–2022 елларга Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм Татарстан Республикасында башка телләрне саклау, өйрәнү һәм үстерү» Дәүләт программасының 3.5.4 номерлы чарасын тормышка ашыру кысаларында нәшер ителә

Гыйлемшина Айсылу Габделҗәмил кызы,
филология фәннәре кандидаты,
Казан дәүләт медицина университетының рус
һәм татар телләре кафедрасы доценты